

BİR TARİH MÜZESİ : MISIR *

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN**

Mısır, gerçekte bize hiç de yabancı olmayan bir ülke. Çünkü atalarımız "Osmanlı" adıyla aynı cephelerde omuz omuza mücadele etmişler, aynı kültürü yaşamışlar. Mısır uzun tarihinin kültür meyveleri olan eserleri üzerinde taşıyan çok şanslı ülkelerin başında geliyor. Bu zenginlik, geçmişte seyyahların, XVIII.-XIX. yüzyıllardan itibaren batılıların, günümüzde de doğulu batılı çok sayıda turistin ilgisinin buraya yönelmesine neden olmuştur ve olmaktadır.

Zengin kültür mirasına sahip olan Mısır'da Kahire başta olmak üzere İskenderiye, Reşid, Fevva, Dimyat, Tanta, Mit Ğamr, Mellavi gibi kentler İslam eserlerinin; Giza, Memphis, Sakkara, Asvan ve Luksor v.b. yerleşimlere Firavunlar dönemi eserlerinin bulunduğu önemli yerlerdir.

* Mısır'a birincisi 1995-1996'da, ikincisi de 15 Ocak-20 Şubat 2000 tarihlerinde olmak üzere 2 kere seyahat etme imkanı buldum. Bu seyahatlardaki gözlemlerim bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

** Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Böl. Öğretim Üyesi.

Mısır'ın başkenti Kahire'de islam eserleri beş bölgede yoğunlaşmış durumdadır. Bunlar kuzey, güney, batı, Sahra-ı Memalik ve Fustad-Eski Mısır şeklinde adlandırılmıştır. Kuzey Kahire Fatımiler'in 973 yılında etrafını surlarla çevirerek kurdukları el-Kahire'yi kapsamaktadır. Kurulduğu dönemde burası, Fustad, Katayı' ve el-Askar'a nazaran çok sönük, kendi halinde bir manzara sergiliyordu. Kahire etrafını surların çevirdiği bir gamizon olarak tasarlanmasına karşılık, kısa bir sürede sınırlarını aşmış bir kent görünümü kazanmıştır. Mu'iz Li-Dini'l-lâh Caddesi'nin iki yakasındaki "hara" denilen sokaklardan oluşan bu bölgede, Fatımiler devrinden kalan çok sayıda eser mevcuttur. Şehrin etrafını kapatan surlardan, sadece kuzey tarafta bir bölüm zamanımıza ulaşabilmiştir. Burada yer alan Bab el-Nasr (1087) ile Bab-el Fütûh (1087) Fatımi askeri mimarisinin en gözde yapıları olarak ayakta dururlar. Güney surlarda açılmış olan Bab el- Züveyle (1091) ile birlikte bu yapılar Emirü'l -Cüyûş Bedrü'l-Cemâli tarafından XI. yüzyılda, tamamen düzgün kesmetaş malzeme kullanılarak yapılmışlardır. Kare veya silindirik şekilli iki kule ile sınırlandırılan büyük bir kapı, geçme veya beşik tonozla örtülü giriş dehlizi ve ona bitişik talim odalarından müteşekkil bu kapılar, formları açısından İslâm mimarisindeki ilk örneklerdendir. Kuzeyden; Suriye veya Anadolu (Urfa bölgesi)'dan gelen ustalar tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Memlûkler döneminde Şeyh Melik Müeyyed Camii'nin minarelerinin yükseldiği Bab el-Züveyle, Evliya Çelebi'nin ifadesine göre hem Hz. Musa ile Hızır'ın buluştukları mevki, hemde son Memlûk Sultanı Tomanbay'ın idam edildiği yer olması bebebiyle ayrıca ehemmiyet kazanmıştır.

Bab el-Fütûh ile Bab-el- Nasr arasında bir yanını şehir surlarına dayamış el-Hakim Camii (950-1003) bütün onarımlara ve yenilenmelere karşın orjinal özelliklerini muhafaza eden mimarisi ile ilgi çekicidir. Aynı cadde üzerinde yer alan el-Akmer Camii, Halife el-Amir zamanında, 1125 yılında tamamlanmış ve Fatımilerin önem taşıyan yapılarından biridir. Bu bölgede Fatımiler'den kalan en önemli yapı tabii ki, el-Ezher Camiidir. Halife Muiz Li-Dini'l-lâh devrinde Fustad'ı fetheden Vezir Cevher el- Saklabi tarafından 970-972 yılları arasında cuma camii olarak inşa edilmiş olan el-Ezher, önceleri Şii inancının öğretilip geliştirildiği bir kurumdu. Eyyubiler devrinde ihmal edilen Ezher, Sultan Baybars ve Emir İzededin Aydemir'in himayelerinde onarılarak ibadete açılmış, artık Sünni İslam inancının okutulduğu islam dünyasındaki en önemli medrese hüviyetini kazanmasına neden olacak yepyeni bir dönem başlamıştır. Sultan Kalavun'un 1309 tarihli minaresi, şafi fikhının öğretilmesi için kurulan Taybarsiyye Medresesi, şafi ve hanefi fikhlarının okutulması için eklenen Akboğaviyye Medresesi, Sultan Eşref Barsbay'ın hazinedarı Cevher Kanıkbay tarafından ilave edilen

Cevheriyye Medresesi ve Sultan Gavri döneminde eklenen minareler ile bir külliye haline dönüşmüştür. 1754-55 yıllarında Abdurrahman Kethüda'nın onarım ve ilaveleriyle de Ezher Camii ayrı bir kimlik kazanmıştır. Kible duvarına paralel neflerden oluşan, daha büyük bir harim bölümü, iki anıtsal giriş, iki Osmanlı tarzında minare ile sebil ve türbe gibi yapılar ilave edilen Ezher Camii'nin kapı, pencere ve süslemeleri de elden geçirilmiştir. Ezher Camii ile aynı meydanı (Meydan el-Hüseyin) paylaşan Meşhed-i Hüseyin de Fatımiler devrinden beri çeşitli değişikliklerle günümüze gelmiş önemli yapılarıdır. Batı köşesindeki minaresi ise 1855 yılında eklenmiş "kalem" gibi göğe yükselmektedir.

Muiz'li-Dini'l-lâh Caddesi'nde Osmanlı devrindeki onarımla sadece giriş cephesi zamanımıza gelebilmiş olan Kamiliye Medresesi (1225) ile yine çok az bölümü günümüze ulaşabilmiş Necmeddin Salih Eyyub Medresesi ve Türbesi bu bölgede Eyyubiler'in hatırasını yaşatan eserlerdir.

Kuzey Kahire bölgesinde Memlük döneminden irili-ufaklı çok sayıda eserle karşılaşılır. Muiz Li-Dini'l-lâh Caddesi'nde yanyana yerleştirilmiş olan Zahir Berkük Medresesi, Nas'r Muhammed bin Kalavun Medrese ve Türbesi ile Sultan Mansur Kalavun Medrese, Türbe ve Maristan'ı bunların başında gelmektedir. Çerkez Memlükleri'nden Zahir Berkük tarafından 1384-86'da yaptırılmış olan medrese dört mezhep için kurulmuş, kible eyvanı aynı zamanda bir cuma camii olarak tasarlanmış ve bir de türbe ihtiva etmektedir. Medrese'de 200'e yakın öğrenci yada Sufi'nin kaldığı sanılmaktadır. Sultan Mansur Kalavun'un yaptırdığı 1284-85 tarihli Türbe-Medrese-Maristan Kompleksi, Bahri Memlükler döneminin en gösterişli ve anıtsal yapılarıdır. Mimarisi Kudüs'teki Kubbetü's Sahra'yı çağrıştıran türbe ile dört eyvanlı medrese ve maristan Fatımiler'in batı sarayının yerinde inşa edilmiştir. Zahir Berkük Medresesi, Sultan Kalavun Türbe-Medrese-Maristan Kompleksi ile onların arasında yer alan Nasr Muhammed b. Kalavun Medrese ve Türbesi (1295-1303) birbirine kaynaşmış durumda peşpeşe sıralanan abidevi cephe düzenleri ile taş işçiliğinin doruk noktasına taşındığı taçkapıları açısından kayda değer örneklerdir.

Cemaliye Senti'nde yer alan Emir Miskal Medresesi, avlu etrafındaki dört eyvanlı plânı ve çok zengin mermer süslemeleri ile kayda değer Memlük eserlerinden biri olup iki sokağı, altındaki beşik tonozlu bir geçişle birbirine bağlayan farklı bir uygulamaya da sahiptir. Cemaliye Caddesi'deki Çeşnigir Hankahı (1307-10), Bundukdariyye Hankahı (1283-84) ile birlikte Kahire'deki en eski hankahtır. Taçkapı ve giriş dehlizinin yanındaki Baykars el-Çeşnigir'in türbesini de ihtiva eden hankah, açık avlulu ve dört eyvanlı bir

şema göstermektedir. Kible eyvanının aynı zamanda mescid olarak değerlendirildiği hankahın yan eyvanlarının iki yanında da sufilerin kalabileceği hücrelerle bir mutfak bulunmaktadır. Cemaleddin Ustadar medresesi 1408 tarihli olup, 1992 depreminde zarar gördüğünden tamire alınmıştır. 1300 tarihli Karasungur Medresesi'nden giriş cephesi, taçkapı ve türbe sağlam olarak kalmış diğer bölümlerinin yerine Cemaliye İlkokulu yapılmıştır. Cemaliye Caddesi'nde yörenin ticari yoğunluğuna paralel olarak Memlük döneminden kalan hanlar dikkat çekmektedir. Memlük Sultanı Kusun'un 1341 yılında yaptırdığı hanın sadece taçkapısı mevcuttur. Hemen yakınındaki Kayıtbay Hanı (1480) ise orijinal özelliklerini hala muhafaza ediyor. Haremeynü'ş-Şerifeyn'e vakıf olarak yapılan han, günümüzde ticari amaçla kiralanmış durumdadır.

Muiz Li Dini'l-lâh Caddesi'nde Zahir Baybars Medresesi'nin kalıntıları mevcuttur. 1261-63 tarihli yapıdan sadece taçkapı kalmış Ancak taçkapıda ve yan cephedeki pencere alınlıklarında yer alan Pars figürleri açısından kıymet arzeden bir yapıdır.

Bu bölgenin en ilgi çekici yerlerinden ve yapılarından biri, belki de en önde geleni Han el-Halili'dir. Sultan Gavri'nin 1511 tarihli kapıları orijinal özelliklerini hala korumaktadır. Başlangıçta şehre gelen yabancıların konaklaması için inşa edilmiş yüksekçe bir bina iken, günümüzde alt bölümleri restoran ve kahvehane olarak üst katları ise toptan ve perakende kaset satıcılarıyla sahaflar tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde bu yapı ve etrafındaki eserlerle birlikte belli bir bölgenin adı haline gelmiş Han el-Halili. Çok katlı binalar ve aralarındaki dar sokakları çok canlı bir alışveriş merkezi haline getirmiş bu bölgeyi. Buralarda bir taraftan kuraatıyla meşhur karilerin sesinden Kur'an'ı, diğer taraftan Ümmü Gülsüm'le adını dünyaya duyuran hüzünlü Arap müziğini dinleyerek eşinize, dostunuza ya da sevdiklerinize hediyelik eşyalar alabilirsiniz. Han el-Halili'den söz açılmışken, hemen yakınındaki el-Fişavi Kahvehanesi'nden de bahsetmek gerekir. Midak Sokağı adlı romanıyla Nobel Edebiyat ödülünü kazanan Necip Mahfuzun uğrak yeri olması sebebiyle ünlenen bu kahvehane, yabancı turistlerin günün her saatinde dinlendikleri, Türk kahvesi, salep, kerkedi, yensun, halbe, içerisinde taze nane atılarak içilen çay ve çilek-muz karışımından elde edilen meyve kokteyli gibi soğuk ve sıcak meşrubatlar yudumladıkları önemli bir yerdir.

Bab-ı Şa'riyye meydanı yakınındaki Şeyh Ahmed bin Süleyman Zahid Camii ve Türbesi (1415), Mısır Anıtlar Yüksek Kurulu'nca iki sene önce onarımına alınmıştır. Hüseyiniye Caddesi'ndeki Kayıtbay dönemi katiplerinden

Müzhir tarafından yaptırılmış olan cami (1485) de Memlük eserlerindedir. Atabe Meydanı'nda Ezher Caddesi'ndeki Kadı Zeyneddin Yahya medresesi (1444), dört eyvanlı, kapalı avlulu bir yapı olup, mermer süslemeleri açısından çok zengindir. Hadikatü'l-Kubbe'deki Yaşbak Min Mehdi Kubbesi (1478) tek kubbeyle örtülü bir iç mekana sahip olması bakımından çok farklı bir tasarıma sahiptir. Fevkani tarzdaki yapı basık duvarlar üzerinde, tromplarla geçilmiş bir büyük kubbeyle örtülüdür. Yanısıra iç duvarlarındaki çok renkli mermer süslemeler ve kitabe kuşaklarıyla, kubbe içindeki kalemleri Kahire Kalesi'ndeki Süleyman Paşa Camii ile Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii süslemelerinin esin yeri olsa gerek.

Memlüklerin ilk önemli eseri olan Baybars el-Bundukdari Camii (1266-69), Fatimi üslubunda dışarı taşkın taçkapılı, revaklı avlulu ve kible duvarına paralel nefli harimlidir. Mihrab önü kubbesinin Memlükler vasıtasıyla Kuzey Afrika'ya gelmesinde rol oynayan bir yapıdır. Ancak günümüzde çok az bölümü ibadete açık, diğer kısımları uzun yılların yorgunluğu ve tükenmişliği görüntüsü sergiliyor.

Muiz Li-Dini'l-lâh Caddesi'ndeki önemli Memlük eserlerinden biri de Baştak Sarayı'dır. Emir Baştak el-Nasiri'nin 1334-35 yıllarında yaptırdığı sarayın günümüze ancak % 10'luk bölümü gelebilmiştir. İç avlu, kapalı giriş, bahçe, ahır, haremlik, selamlık bölümlerinden oluşan sarayın bir bölümü 1984-86 yılları arasında Alman Arkeoloji Enstitüsü ile Mısır Anıtlar Yüksek Kurulu'nun işbirliğiyle restore edilmiş ve başarılı restorasyon sebebiyle Ağahan ödülüne layık görülmüştür.

el-Ezher Camii'nin yakınında Sultan Gavri'nin 1503-1504 yıllarında yaptırdığı medrese, türbe ve hankah, sebil-küttab ev ve handan oluşan bir yapılar topluluğu mevcuttur. Medrese ve türbe onarıma alınmış, ev de onarım programındadır. XIX. yüzyıl ortalarında Mısır Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tamir edilmiş olan han, havuzlu açık avlulu, beş katlı bir yapıdır. Günümüzde küçük el sanatları üretimi yapılan ve sergilenen hanın üst kat odaları ahşap şebekeli ile ilgi çekicidir.

Ezher Camii'nin güneybatısında Kayıtbay Sebil-Küttabı ve Hanı (1477) yer almaktadır. Sadece ana cephesi sağlam kalmış olan hanın devamında 1486 tarihli bir havuz bulunmaktadır. Yol seviyesinde büyük bir su havuzu ile ona su temin eden depodan oluşan bu yapı Kahire'den başka hemen hiçbir yerde görülmeyen değişik bir form sergilemesi açısından dikkate şayandır. Yakınındaki el-Ayni Medresesi (1411) sade bir yapı sergilemekte olup günümüzde cami şeklinde değerlendirilmektedir. el-Ayni Medresesi'nin karşısında yer alan Zeynep Hatun Evi insana farklı duygular taşıyan bir tarihe

şahit önemli bir yapı. Aslında 1486'da inşa edilen, ancak 1713'de yenilenen bu ev 1996'da restore edilmiş ve çeşitli günlerde sergi ve değişik aktivitelerin gerçekleştirildiği bir yerdir. Bunların da ötesinde şairimiz Mehmed Akif'in on yıllık Mısır günlerini geçirdiği ev olduğunu öğrendiğimizde ise büyük bir heyecanla havuzlu bahçesini ve iki kattaki odalarını dolaştığım ve Akiften hatıralar aradığım bir mekan, ama nafile... "Firavun'la Yüzyüze", " el-Uksur'da" nın burada yazıldığını hissetmek bile ayrı bir heyecan....

Biraz ötede bir başka Memlük yapısı olan Zemmamiyye Medresesi (1425) karşımıza çıkmaktadır. Dört eyvanlı bir plân sergilemektedir. Derb-i saade, Cüderiye Caddesi'ndeki Baybars el Hayyad Camii ve Türbesi (1515) yüksek binalar arasına sıkışmış kalmış bir ecdad ev yadigarı. Dört eyvanlı bir plân göstermektedir. Derb-i Saade Veziriyye Sokağı'ndaki Emir Hüsameddin Toruntay Medrese ve Türbesi (1290)'nden sadece kare plânlı, taş ve tuğla malzemeden örülmüş türbe kalmış, ancak onun da içerisi su ile dolu vaziyette, kendisi haline terk edilmiştir. Derb-i Saade Caddesi'ndeki 1370 tarihli Esenboğa Camii, havuzu ve küttabı ile Derb-i Saade Mancal Sokağı'ndaki Feyruz el-Saki Külliyesi (1426) de onarılarak, insanlara hizmet edeceği günleri bekliyorlar. Bab el- Züveyle'ye bitişik, oldukça yüksek cephesiyle insanı özbeöz Şeyh Melih Müeyyed Camii (1420) kısmen ibadete açık, avlu ve revakları alınmış durumdadır. Harim duvarları çok zengin mermer süslenelidir. Çok renkli mermer mihrabı ile sedef kakmalı ahşap minberi de ayrıca dikkate değerlidir.

Kuzey Kahire'de pekçok Osmanlı eseri de mevcuttur. Mahmut Muharrem Camii (1792), Silahtar Süleyman Ağa Camii ve Sebil-Küttabı (1837-39) Abdurrahman Kethüda Camii ve Sebil-Küttabı (1745) Mehmet Bey Ebu'z-Zehel Camii, Sebil, Tekke ve Havuzu (1774-75) Fakihani Camii, (1735), el- Arabi Camii (1784), Aksungur el-Farikâni Camii ve Sebili (1669) Odabaşı Hanı ve sebil-Küttabı (1672) Bazar'a Hanı (17. yy.) Süleyman Ağa Silahtar Hanı (1819-20) Zeynep Hatun Hanı (17.yy.) Celabe Hanı (18.yy.) Sanatikiyye Hanı (18.yy.sonu), Bedeviye Binti Sarin Hanı (18.yy), Haremeyn Vakfı Hanı ve Sebil-Küttabı (1747), Nefise Beyza (1796-98), Ahmet el-Uryan Camii ve Sebil-Küttabı (1793), Şerayibi Hanı ve Hamamı (18. yy.), Kıytaş Vakfı Sebil-Küttabı (1630), İsmail Paşa Sebili (1828), Hüsrev Paşa Sebil-Küttabı (1535), Abdurrahman Kethüda Sebil- Küttabı (1744) Köse Sinan Sebil-Küttabı (18. yy.), Taha Hüseyin el- Virdani Sebil-Küttabı (18.yy. sonu), Ahmet Rifat Paşa Sebil-Küttabı (1864) Bazdar Sebil-Küttabı (1640-41), Süleyman Çavuş Sebil-Küttabı (1628), Ümmü Mehmet Ali el- Sağır Sebil-Küttabı (1869), Halil Efendi el- Mükatçı Sebil -Küttabı (1632), Süleyman Bey Harputlu Sebil-Küttabı (1637), Zeynel Abidin Sebil-Küttabı

(17. yy.), Abdülbaki Hayrettin Sebil-Küttabı (1677), Dimyatlı Ali Bey Sebil Küttabı (1710), Muhammet Hubeyş Vakfı Sebil-Küttabı (18. yy.), Erzincanlı Hasan Ağa Sebil-Küttabı (1830), Tosun Paşa Sebil- Küttabı (1821), Şeyh Sinan Türbesi (1585), Şarani Türbesi (1565), Süheyri Evi (1648), Mustafa Cafer Evi (1713), Malatyalı Hamamı (1780), Tambûlî Hamamı (18. yy.), Sakakin Sarayı (1898) Herravi Evi (1731), Sitti Vesile Evi (1864), Cemaleddin Zehebi Evi (1639), Sukkeriyye Hamamı (18.yy.) Mahrûbi Evi (1784) bunlardan bazılarıdır. Camii, türbe, sebil-küttab, han, hamam, saray, ve ev gibi çeşitli gruplardaki bu eserler o dönem insanının ihtiyacını karşılamaya yönelik ata yadigarıdır. Bunları ziyaret ederken gördüğümüz Derbû'l- Asfar (Sarı Sokak)'ın orjinal şekline uygun bir restorasyonla ayağa kaldırılması, Anıtlar Yüksek Kurulu çalışanları başta olmak üzere Mısırlıların, tarihi eserlere sahip çıktıklarının bir göstergesi durumundadır. Kıyas Vakfı Sebil-Küttabı, Süheyri Evi, Mustafa Cafer Evi ve 1882 yılında Hidiv İsmail Paşa zamanında yapılmış Horazati Evi'ni ihtiva eden bu sokak Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yönetiminde ve Kuveyt Hükümeti'nin sponsorluğuyla 1996 yılından beri restire edilmektedir. 2000 yılı sonunda tamamlanacak olan bu restorasyon sonucunda bu sokak, Kahire'de kent oluşumu ya da sivil mimari hakkında ziyaretçilere bilgi sunan en önemli yer olacaktır.

Memlûkler Mezarlığı olarak da anılan Sahra-i Memâlik, Memlûkler devrinde iskana açılmış bir yerleşmedir. Buradaki eserlerin en önemlilerinden biri Ferec b. Berkük Hankahı (1400-11)'dir. 1984'de onarılmış olan yapı, iki türbe iki sebil- küttab ve dört mezhep için dört revaklı hankahtan oluşuyor. Kible tarafında ve karşısında küçük kubbelerle örtülü iki mekan ibadet amaçlıdır. Eşref Barsbay Hankahı ve Türbesi (1432), kible duvarına paralel üç nefli, renkli kalemî süslemeli ahşap örtülü iç mekanı ve sedef kakmalı mimberi ile mermer kaplamalı duvarlara sahip türbesi açısından önemiyet arz etmektedir. Gani Bey Türbesi (1427) kare plânlı, miğfer şekilli kubbesi plastik yıldız geçmelerle süslüdür. Kayıtbay Meydanı'ndaki Eşref Kayıtbay Medrese, Türbesi (1472-74) çok renkli mermer süslemeleriyle ilgi çekicidir. Hemen yakınındaki Kayıtbay Yazlık Sarayı (1474), kuzeybatı güneydoğu istikametinde uzanan dikdörtgen şekilli bir yapı olup, iki katlıdır. Altta altı adet mahzen bulunmaktadır. Sarayın bitişiğindeki Gülşeniyye Türbesi (1474-75) kare plânlı olup üzerindeki kubbe plastik palmet ve rumi motifleriyle süslenmiştir. Kayıtbay Rab'i (1474) ile Ebu Yusuf Tekkesi (15.yy.)'nin sadece ana cepheleri sağlam kalmıştır. Memlûkler Mezarlığı'nda yer alan Seb'a Benât (1506) Uşfur (15.yy) ve Barsbay el-Becasi Türbeleri Memlûk döneminden, bunların arasındaki Emir Süleyman Türbesi (1544) de Osmanlı döneminden

kalmadır. Bunlardan başka cami, medrese, sebil-küttab, hankah ve türbeden müteşekkil Eşref İnal Kompleksi (1451-56) ile cami, hankah, sebil-küttab, medrese ve türbeden oluşan Korkmaz Kompleksi (1506-7) kıymet arzeden Memlûk eserlerindedir. Korkmaz Kompleksi Mısır Anıtlar Yüksek Kurulu ile Polonya heyeti tarafından 1975 yılından beri onarılmaktadır.

Memlûkler ve daha sonra Osmanlılar'ın imar faaliyetleriyle bir liman semti olarak geliştirilen Bulak ile Şobra'yı ihtiva eden Batı Kahire bölgesinde Mısır Valisi Sinan Paşa tarafından yaptırılan cami, hamam ve handan oluşan yapılar, İstanbul'dan gönderilen yöneticilerin yörenin geliştirilmesinde ne derece rol oynadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Sinan Paşa Camii'nin hemen yanındaki Rufaiye Tekkesi (1774) orjinal yapısını koruyan önemli tarikat yapılarından birisidir. Kadı Yahya Camii (1448) İbn Berâzec Sarayı (1440) ile Ebu'l-Ala Camii (1485) Bulaktaki Memlûk eserleridir. Umrani Cami Minaresi (17.yy.), Mustafa Çorbacı Mirza Camii ve Sebil-Küttabı (1694-98) Süleyman Paşa Camii (1525) ve Hanı (1541), Duhan Hanı (16.yy.) ve İbrahim Sirhan Hanı (16.yy) ise Osmanlı eserleridir. Şibra'da, Ravzu'l-Farac'da Tosun Caddesi'nde bulunan Emir Ömer Tosun Paşa Sarayı 1892 tarihlidir. 1986 yılına kadar okul olarak kullanılan saray metruk durumdadır. Oldukça yüksek odalar ve salonlar ile hamamdan oluşan yapı 3200 m²'lik bir alanı işgal etmektedir. Şobrada, günümüzde Ayn Şems Üniversitesi'ne bağlı Ziraat Fakültesi'nin bahçesinde yer alan Mehmet Ali Paşa'nın 1808-1821 yılları arasında yaptırdığı saraydan Fiskiye Kasrı ve harem olarak isimlendirilen iki yapı kalmıştır. Arslan ve balık heykelleri, tavanlarındaki batılı tarzda resimleri görülmeye değer. Mehmet Ali Paşa'nın Kalyubiyeye'de Nil'in kollarından biri üzerinde Kanatirü'l-Hayriyye adıyla 1847-1864 yılları arasında yaptırdığı sulama amaçlı bentler, modern Mısır'ın gelişmesinde Paşa'nın önemli bir rol oynadığının göstergesidir. Kalyubiye'de Zahir Baybars el-Bundukdari'nin 1260-77 yıllarında yaptırdığı cami kible duvarına paralel neflerden oluşan bir şemaya sahiptir.

Eski Kahire, Firavunlar döneminde kurulan Memphis ile daha güneyde bulunan Babilion'u ihtiva etmektedir. Memphis zamanla ortadan kalkmıştır. Buradan kazılarla çıkarılan devasa boyutlardaki Ramses II heykeli ile sfeks Memphis Müzesi'nde sergilenmektedir. Babilion ise tarihte yöreye hakim olanlar tarafından tamir edilerek kullanıldığından 20. yüzyıla kadar varlığını sürdürmektedir ki bugün Kasrı'ş Şam adıyla anılır. İslam ordusunun fethiyle Amr b. 'As Fustad adıyla bir garnizon şehir teşekkül etmişti. Nil Nehri'nin kenarında Darü'ttin ile daha güneydeki Birketü'l-Habeş'ten başlayarak Cebel-i Yaşkur'a kadar uzanan dikdörtgen şekilli bir alanı işgal etmektedir. Amr b. 'As Camii'nin de içinde bulunduğu ve ensar ile

muhacirden sahabilerin yaşadığı merkez mahalleye Hitatu Ehli'r-Re'aya deniliyordu. Etrafta başka mahalleler bulunuyordu. Zamanla şehir kalabalıklaşınca Fustad'ın dış kesimlerinde Ehli'z-Zahir adıyla yeni bir mahalle daha kurulmuştur. Beytü'l-mal ve erzak depoları inşa ederek şehrin kısa zamanda büyümesini sağlayan Emeviler'den sonra Abbasiler devrinde Fustad ilk büyük darbeyi yemiştir. Cami-i Kebir hariç Fustad'ı ateşe vererek o güne kadar meydana getirilen her şeyi yerle bir eden Abbasi valileri, el-Hamra el-Kusva denilen bölgede inşa ettikleri saraylarda kalmaya başlamışlardır. Bu sarayların etrafında el-Askar adıyla yeni bir yerleşme oluşturmuşlardır.

Fustad'dan günümüze çeşitli dönemlerdeki tamirlerle ayakta kalabilmiş olan Amr b.As Camii ile çok sayıda ev temelleri ve müzelerde sergilenen günlük kullanım eşyaları kalabilmiştir. Amr b. As Camii, 1999'da başlayan büyük bir onarım projesi çerçevesinde restore edilmektedir. Fustad'da 1912'de başlayan kazılar Fransız, Amerikalı, Japon ve Fransız heyetler tarafından aralıksız zamanımıza kadar devam ettirilmiştir. Şehrin etrafını Sebahaddin-i Eyyubi'nin tahkim ettiği surlar çevirmektedir. Ravza Adası'nda Mikyas-ı Ravza ya da Mikyas-ı Nil adıyla anılan bir yapı bulunmaktadır. Nil'in suyunun seviyesini ölçen bu yapı Abbasi Halifesi el-Mütevekkil tarafından 861 yılında yaptırılmıştır. Tarihçiler Yavuz Sultan Selim'in Mikyası Nil'in üzerine bir kubbe yaptırdığını kaydederek, ancak üstünü örten külah 1947 yılından kalmadığını belirtir. Yanında 1851 yılında Hasan el-Manastırlı'nın yaptırdığı saraya ait selamlık, önünde de cami ve türbesi yer almaktadır. Ravza Adası'nda Kayıtbay'ın yaptırdığı medrese tipinde, dört eyvanlı camii (15.yy.) 1980'lerde onarılarak ibadete açılmıştır. Fustad'ın sınırları içinde kalan Güney Kahire mezarlığındaki en önemli yapılardan biri Eyyübiler devrinde yapılmış İmam Şafi Türbesi (1211)'dir. Selahaddin-i Eyyübi'nin türbenin yanına yaptırdığı medresenin yerinde geç tarihli bir cami mevcuttur. Bu bölgedeki önemli eserlerden bir diğeri de Mehmet Ali Paşa Aile Mezarlığıdır. 1826-1874 yılları arasında, Hidiv Tevfik'in annesi Şafaknur (1883-84) Tosun Paşa (1816) Mahres Kadın (1889-90), İsmail Paşa (1813) İbrahim Paşa (1848) ve diğer aile fertleri olmak üzere 43 mezar mevcuttur. Komışü'l-Nil Caddesi'ndeki Abdi Bey Camii (1660), Osmanlı döneminde ele alınmış çok kubbeli tipte bir yapıdır. İçinde bulunduğu semte kendi adını vermiş olan Eserü Nebi Camii (1464) bitişindeki odada Hz. Peygamber'e ait ayak izini barındırmasından dolayı bu isimle anılmaktadır. IV. Mehmet buraya bir sebil ilave etmiş ancak sadece kapı üzerindeki kitabesi kalabilmiş. Bu bölgedeki ilgi çekici yapılardan biri de Fransavi Süleyman Paşa'nın sekizgen şekilli ve dıştan bakır bir revakla kuşatılmış türbesidir.

Güney Kahire Bölgesi Tolonoğulları'nın kurduğu Katayî ile Eyyûbiler devrinde gelişen kale ve çevresini kapsamaktadır. Eyyûbi Devleti zamanında Kahire'nin kaderi değişmiştir. Selahaddin-i Eyyûbi birbirlerinden ayrı oldukları için savunulması oldukça güç olan Kahire ve Fustad'ı tek bir tahkimatla muhafaza edebilmek için yeni bir hisar inşasına başlamıştı. Bir kale ve hisarlar zincirinden olması tasarlanan bu yapı, Selahaddin-i Eyyûbi'nin ölümü ile yarım kalmış ancak Memlûkler devrinde ve en son da Mehmet Ali Paşa devrinde bir bölümü tamamlanabilmiştir. Kahire Kalesi 1181-84'te yapılmaya başlamıştır. Melik Kamîl Eyyûb 1207-8'de ilk olarak devlet merkezi olarak kullanmaya başlamış ve XIX. yüzyılın sonuna kadar Mısır idarecileri de kalede ikamet etmeye devam etmişlerdir. Eyyûbi devrinden iki burç ve surlardan bir bölüm kalmıştır. Mukattam tepesine bakan Babû'l-Cebel (1176) ile Haddad ve Remle burçları bunlardandır. Azepler ocağında bir burç üzerinde Eyyûbiler'in sembolü olan kartal figürü hala varlığını sürdürmektedir. Nasır Muhammet b. Kalavan Camii (1318-35), Kahire Kalesi'ndeki en eski saray camiidir. Üzeri tek renkli çimilerle kaplı mihrabını kubbeli, revaklı avlulu ve iki minareli bir yapıdır. Babû'l- Azb (1754), Babû'l-Cedid (1824-26) Darphane (1811), Adalet Sarayı (1811), Cevher Sarayı (1811), Harem Sarayı (1826-28) ve Defterhane (1824-25) Kale'de Mehmet Ali Paşa dışında yapılan bazı eserlerdir. Kendi adıyla anılan camii ise Sultan Ahmet Camii'nin düzeninde Anadolu devrinde ele alınmış belli başlı yapılardan biridir. Kale'de Hadım Süleyman Paşa'nın yaptırdığı üç yarım kubbeli ve revaklı avlulu cami ile kışlık ve yazlık bölümlerden oluşan Sıbyan Mektebi ve Ahmet Kethûda'nın Azepler ocağında yaptırdığı tek kubbeli camii diğer Osmanlı eserleridir.

Kalenin alt tarafındaki Selahaddin meydanı çeşitli dönemlerden eserlerle donatılmış önemli bir merkezdir. Sultan Hasan Medresesi (1354-61) Kahire'de Memlûk devrinin en anıtsal eseridir. 7906 m²'lik alanı işgal eden yapı Kahire'deki en büyük türbeyi de ihtiva etmektedir. Dört eyvan düzenine göre yapılan medresenin kible eyvanı mesciddir ve dört mezhebin eğitimine uygun plânlanmıştır. Sekiz katlı pencere düzeni ile medresenin cepheleri abidevi bir görünüm sergilemektedir. Hemen karşısında Hidiv İsmail'in annesi tarafından Avusturyalı Hertz Bey'e yaptırılan Rufai Camii (1911) de Sultan Hasan Medresesi'yle yarışmasına dimdik ayakta durmaktadır. Cevher Lala Camii, Sebil-Küttabı ve Türbesi (1423) Mahmut Paşa Camii (1567) Ali Lebib Evi (18.yy), Hasan Rumi Zaviyesi (1522) ve Memlûk döneminin en büyük müstakil Sebil-Küttabı olan Kayıtbay Sebil- Küttabı olan (1479) bu meydana diğer önemli eserlerdir.

Selahaddin Meydanından Babü'l-Vezir Caddesi'ni takip edince Aytmiş el- Becasi Camii, Sebil-Küttabı ve Havuzu (1383), Tarabey el-Şerif Türbesi (1513), harap vaziyetteki Özdemir Ribatı (15.yy) ve Alın Ak Sarayı (1293)'ndan sonra Osmanlıların ilk Valisi Hayır Bey'in hayratı olan cami, sebil-küttab ve türbeden oluşan külliyesine(1503-21) ulaşılır. Hemen yakınında Mustahfızan İbrahim Ağa'nın İznik Mamülü çinilerle kible duvarını boydan boya süslediği ve bu sebeple " Camii'l-Ezrak" (Mavi Cami) denilen yapı bulunmaktadır. İbrahim Ağa'nın camiye yakın yaptırdığı sebil, ev ve türbe ile Ömer Ağa'nın Sebil-Küttab ve türbesi kaderlerine terkedilmiş vaziyettedir. Türbe ve Sebiliyle birlikte dört eyvanlı bir medreseden oluşan Ümmü Sultan Şa'ban Kompleksi (1368)'ni geçince Eyyubi devrenin son eserlerinden birisi olan Hünud Zaviyesi'nin (1250) sadece minaresi, tabiatın bütün yıkıcı etkilerine karşın dimdik ayaktaadır. Amerikan heyeti tarafından tamir edilmekte olan Razzaz Evi (1485), Arif Paşa Zaviyesi (1885-86) ve Muhammet Kethüda Sebil-Küttabı (1724) Tebbânâ Caddesi'ne geçmeden gördüğümüz son eserlerdir. Burada Altınboğa el-Maridani Camii (1337-39), Ahmet el-Mihmandar Camii ve Türbesi (1324), Kaçmaz el-İshâki Camii ve Sebili (1479) ile Yusuf Ağa Kızlar Hanı ve Sebil Küttabı (1677) zikre değer yapılarıdır.

Suyufiye Caddesi'nde Memlûk döneminden Emir Taz Sarayı (1352), Aytekin el-Bundukdâri Zaviyesi ve kûsûn Sarayı (1337) metruk halini gördükten sonra İtalyan Prof. Dr. Giuseppe Fanfoni'nin 1990'dan beri devam eden çabalarıyla ayağa kaldırılmış olan Sungur el-Sa'di Medrese ve Türbesi yani mevlevihane karşınıza çıkmaktadır. Burası Kuzey Afrika Mevlevilerinin merkezi durumundadır. Kubbeli Semahane Osmanlılar zamanında eklenmiştir. Bu caddede Darüssaade Ali Ağa (1674-77) ve Yusuf Bey (1772) Sebilleri de Osmanlı hatırası olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.

Saliba Caddesi'nde Emir Şeyhü'nun hankah, cami, medrese ve türbesi (1355) yer almaktadır. Bunun hemen karşısındaki Ümmü Abbas Sebili (1867) Kahire'ye Batılılaşma devri Osmanlı Sanatının izlerini taşıyan önemli yapılardan biridir. Tağriberdi Medrese, Türbe ve Sebil-Küttabı (1439) ile Sargıtmiş Cami, Medrese ve Türbesi (1355)'nden sonra, ilk Türk-İslâm eseri olarak tarihe miras bıraktığımız Tokunoğlu Ahmet Camii (1877-79), bütün ihtişamıyla karşınıza çıkmaktadır. Taştan Memlûkler devrinde orjinal şekline uygun yenilenmiş olan malviye tipi minaresinin basamaklarını tırmanıp Kahire'yi seyrederken ve sivri kemerli revaklarıyla hariminde dolaşırken insan Tolonoğlu Ahmet'in duygularını hisseder gibi oluyor. Camininin kible tarafında Osmanlı devrinde yapılmış ve günümüzde müze olarak düzenlenmiş olan Giritli ve Abdulkadir el-Haddad Evleri bulunmaktadır.

Seyyide Zeynep Semti'nde, Özbek Caddesi'ndeki Özbek el-Yusuf Medresesi ve Sebil-Kütübü (1494), Ahmet Efendi Selim Sebil-Kütübü (1699-1700), Hasan Paşa Tahir Camii ve Türbesi (1809), Ahmet Paşa Tahir Türbesi (1817), Abdülmecid el-Lebbân Caddesi'ndeki Salar ve Sancar Cevli Camii, Hankah ve Türbesi (1303), Laçın el-Seyfi Camii (1450) ile Yusuf Bey Sebil-Kütübü (1632) tarihin şehitleri olarak hâiz mevcudiyetini devam ettiren sanat eserleridir.

Port Said (Haliçü'l-Mısri) Caddesi'nde bir sultan yapısı olan III. Mustafa Sebil-Kütübü (1758), günümüzde asıl işlevinden çok uzak bir kullanıma sahne olsa da yarım daire şekilli cephesi ve içindeki batılı üslupta çimleriyle ilgi çekici bir yapıdır. Aynı muhitte Sitti Saliha Sebil-Kütübü (1741) Tamrâz el-Ahmedi Camii, Türbe ve Sebil-Kütübü (1471), Davut Paşa Camii (1553) Canpolat Camii ve Sebil Kütübü (1798) Gülsün Vakfı Hanı ve Sebil Kütübü (17. yy.) Aksungur Türbesi (1366), Baştaç Camii (1335), Ümmü Mustafa Fazıl Sebili (1863) Karahoca Camii (1441), Yusuf Çorbacı Camii ve Sebil-Kütübü (1763) Zülfikâr Bey Camii (1679-80), ile Darüssaade Beşir Ağa Sebil-Kütübü (1718) ve Sultan I. Mahmud'un medrese ve Sebil-kütübü gibi Memlûk ve Osmanlı devrinden kalan vakıf eserleri vardır. Keleş Kalesi'nde 1472 tarihli Kayıtbay medresesi, dört eyvanlı, kapalı avlulu, mihrap ve minberi ince işçilikli, duvarları mermer kaplamalı ve ahşap tavanı çok renkli kalemışli süslemeli bir yapıdır. Hidiv İsmail Paşa'nın oğlu Mehmet Ali tarafından Ravza Adası'nda yaptırılan manyal Sarayı, giriş bölümü, cami, saat kulesi, mumyalanmış hayvan müzesi ile üç ayrı salondan oluşuyor. Mehmet Ali Paşa ve ailesine ait eserlerin sergilendiği bir müze durumundadır.

Seyyide Nefise yakınlarındaki Eyyubiler devrinden kalan Şecerrü'd Dür Türbesi (1250) ile Abbâsi Halifeleri Türbesi (13. yy. ortası) Ortaçağ Kahire'sinin en gösterişli mezar yapıları arasında sayılırlar. gemi teknesi foral kemerleri, mukamas dolgulu kubbe geçişleri ve yüksek karatopraklı sivri kubbeleri ile Fatîmi sanatıyla bağlantılar kurmamıza imkan sağlamaktadırlar.

Güney Kahire bölgesinin önemli sayılabilecek muhitlerinden biride Suku'l-Silah, Suruciye, Davudiye ve Muğarbilin Caddelerini içeren çevredir. Burada da çok sayıda Memlûk ve Osmanlı yapısı ile karşılaşmak mümkündür. Mustafa Sinan Sebil-Kütübü (1630) Şeyh Suud Türbesi (1534), Rukiye Duđu Sebil-Kütübü (1761), Hasan Ağa Gövüllüyan Sebil-Kütübü (1694), Alıparmak Camii, Türbe ve Sebil-Kütübü (1627), İbrahim Hulusi Sebil-Kütübü (1746), Süyeman Paşa Medresesi (1543), İbrahim Çorbacı Sebil-Kütübü (1694), Şahin Ahmet Ağa Sebil-Kütübü (1675), Burdayni Camii (1616), Safiye Sultan Camii (1610), Abdurrahman Kethüda Zaviyesi

(1729), Tosun Paşa Sebil-Küttabı (1821), Rıdvan Bey Vakfı Evleri, hanı ve çarşısı (1650) Osmanlı Devrinden; Olcay el-Yusufi Medrese ve Türbesi (1372), Baştaç Hamamı (1341), Kutluboga Medresesi (1347), Canım el-Pehlivan Medrese ve Türbesi (1478), Canbey Camii ve Türbesi (1426), İnal el-Yusufi Medrese ve Sebil Küttabı (1392), el- Kürdi Camii (1394) ve Ferec b. Berkük Zaviyesi ve Sebili (1408) Memlûk döneminden kalmadır. Bab el-Züveyle önünde Salih Talayî b. Ruzsik tarafından 1160 yılında yaptırılmış olan cami ile mukattam Tepesi'ndeki el-Cüyûşî Camii surların dışında yapılmış Fatımi eserleri olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ahmet Mahir Caddesi'ndeki İbrahim Gülşen'in tekkesi (1519-24) ise harap vaziyeti ile insanın içini sızlatmaya devam ediyor.

Tanta, Kahire- İskenderiye karayolundan bir saatlik bir yolculukla ulaşılabilen tarihi bir kent. Burada ziyaret edilecek mekanların başında Seyyid Ahmet Bedevi Camii ve Türbesi gelmektedir. Günün her saatinde kalabalık bir ziyaretçi potansiyeline sahip olan yapı çeşitli dönemlerdeki onarım ve ilavelerle zamanımıza kadar gelebilmiştir. İbrahim Bey el-Kebir'in bu yapıya ilave ettiği ancak sonradan şehrin, girişinde başka bir yere taşınan Sebil-Küttabı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Mehmet Ali Paşa'nın Bedevi Camii'nin karşısında yaptırdığı sebil ise akant yapraklı mermer kaplamalı yarım daire şekilli cephesi ile batılılaşma dönemi İstanbul sebillerini hatırlatmaktadır.

Fevva Nil'in Reşid kolu üzerinde yerleşmiş şirin bir şehir Memlûk ve Osmanlı döneminden kalan eserleriyle ünlü bir yerleşim merkezidir. Emir Hasan Nasrullah (15.yy), Kınai (14.yy) Camileri Memlûk devrine, Seydi Musa Camii, Ebu'l-Mekarim Camii ve Hüseyin Ahmed Me'cur Hanı ile ona bitişik Hattabi Evi Osmanlılar dönemine işaret ediyor. Mehmet Ali Paşa zamanında da Fevva'ya, Ketenciler ve Feshane olmak üzere iki büyük atölye açılmış. Ancak bunların üç kemerli giriş kapıları gelebilmiştir.

Reşit Yavuz Sultan Selim'in fethini müteakip Türklerin yoğun olarak yerleştiği ilk şehirlerdendir. Nil Nehri'nin Reşid kolunun batı sahilinde kurulmuş, Osmanlı devrinde deniz ticaretinin önemli merkezlerinden biri halini almıştır. Çünkü Akdeniz'e 10-15 km. mesafede bulunmaktadır. Reşid şehri ve insanları çok cana yakın, sanki bizden birileri, bizim illerden birinde hayat sürüyorlar. Öylesine bize benziyor. Dar sokaklarda gördüğümüz at ve eşek arabaları, yolların kenarlarında dükkanların önünde büyük bir keyifle fukurdutulan nargileler (şişe) Anadolu kentlerinin çok değil, daha 20-30 yıl öncesi durumlarını hatırlatıyor. Reşid Kalesi, Akdeniz sahiline 8-10 km mesafede yer almaktadır. 1472'de Kayıtbay tarafından yaptırılmış olan

yapının dört köşesinde birer burç, ortasında bir cami bulunmaktadır. Reşid'teki eserlerin hemen hepsi Osmanlı devrinden kalmadır. Arapkirli Evi (18.yy) Ufûr Evi (1754), Amasyalı Osman Ağa Evi (1808), Hasibe Gazal Evi (1808), el-Menedili Evi (18.yy), Sabit Evi (18.yy) Kanatlı Evi (18.yy) Tabak Evi (19.yy) el- Meyzuni Evi (1470), Celâl Evi (18.yy), Ramazan Evi (18.yy), Mekki Evi (1709), Tokatlı Evi (19.yy.) el- Bakravalı Evi (1718), Ebu'hum Evi (18.yy), Kahya Evi (18.yy) el-Cemel Evi (18.yy) ve Muharrem Evi (18.yy) ile Elvan Evi (18.yy) Reşid'teki sivil mimari örnekleridir. Bunlar siyah ve kırmızı renkli tuğlalardan yapılmış üç veya dört katlıdır. Genellikle haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşur. Dolaplar, yüklükler ve tavanlılar penceredeki meşrebiyeler zengin işçilikli ahşap malzemelerin de kullandığı bu evler, han, ahır, sebil ve samuç gibi bölümler ihtiva ediyorlar. Kahire'deki avlulu evlerin aksine Reşid evlerinde avluya yer verilmemiştir. el-Müşeyyed Bi'n Nür Camii (1754), Ali el-Mahalli Camii (1721), Şeyh Kandil Zaviyesi (19.yy), el-Arabi Camii (1804) Zağlûl Camii (1577), Abbasi Camii (1805), Ebu'r-Riş Camii (18.yy), Paşa Zaviyesi (19.yy), Şeyh Toka Camii (18.yy), el-Lümdi Camii (1721) Dumkisis Camii (1714), Samet Camii ve Türbesi (1760), Ebu Şahin Değirmeni (19.yy) ve Azzûz Hamamı (19.yy) Reşid'teki Osmanlı yapılarından diğer örneklerdir. Reşid'teki eserelerin hemen hepsi restore edilmiş veya aslına uygun bir kullanıma sahip ya da müze haline getirilmiştir.

Akdeniz sahilinde yaklaşık 30 km. uzunluğunda bir alanda sıralanmış semtlerden oluşan ve Büyük İskender'in kurduğu İskenderiye, bugün Kahire'den sonra Mısır'ın ikinci önemli kenti konumundadır. Batı uca yakın, bir burun üzerinde Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın yaptırdığı kale yer almaktadır. 1477 tarihli ve 17500 m² lik bir alanı işgal eden kale dış ve iç surlara sahiptir. Avluda 34 tane oda mevcuttur. Ana burç deniz kıyısında, üç katlıdır. Mescid, askerlerin kaldığı odalar ile gözetleme birimleri ihtiva etmektedir. Terbana Camii (1686), Abdülbaki Çorbacı Camii (1758) ve Ebu Ali Camii (1705-9) Osmanlı devrinden kalan az sayıdaki örneklerdir. Busiri Camii'nin kapısı üzerinde ise 1857-58 tarihli Osmanlıca kitabe dikkat çekicidir.

Giza, Kahire'nin güneybatısında Nil'in karşı sahilinde yer alan tarihi bir yerdir. Burada IV. Sülale devrinde, 2600 ve 2500 yılları arasında yapılmış Keops, Kefren ve Mikorinos piramitleri ile Kefren'i sembolize eden Büyük Sfenks yer almaktadır. Sfenks'in başı insan, gövdesi arslan şeklindedir. Bunlardan başka firavunların akrabalarının ve saray halkının mezarlarının da yer aldığı bir Nekropolis'tir aynı zamanda Giza.

Sakkara, Giza'nın güneyinde Eski Mısır sanatının önemli buluntularının bulunduğu bir yerdir. Teti, Unis ve Zoser Piramitleri vardır. Zoser türünün ilk örneğidir (2650). 550x280 m. lik bir temel üzerinde kademeli bir düzen gösterir. Piramitlerin oluşumunda bir basamak olarak kabul edilir. Asillerin mezarlarıyla şapelleri barındırmaktadır. İlk kattaki şapeller Habsed'in adınıdır. Piramidin mimarının İmhotep olduğu sanılmaktadır. Eser 60 m. yüksekliğe sahiptir.

Asvan Mısır'ın güney ucunda büyük baraj gölü yanısıra Firavunlar döneminde birçok eserin bulunduğu bir kent. Baraj gölü içerisinde kalan, ancak 7-8 yıllık bir çalışma ile daha yüksek bir tepe üzerine taşınan Philae Tapınağı, Eski Mısır ve Ptolemai döneminden eserler içeriyor. 26.28. ve 29. sülalelere ait Nektambu, İzis ve Hathur Tapınağı ile ptolemai devrinden Trayanus Köşkü bulunmaktadır. Abu Simbel'deki Ramses II'nin ve karısı Nefertiti'nin ölü tapınakları kayalıklara oyulmuştur. Ekinoks sırasında güney ışınları en diptere dek ulaşır Amon, Ra Harakti, Ptah ve Ramses'in heykellerini aydınlatabiliyordu. Cephede, Nefertiti, Ramses ve Tanrıça Hathur'u simgeleyen heykeller vardır. Asvan'da yerlilerin Deyr Enbe dedikleri 5. yüzyılın ortalarından kalma Saint Simon Manastırı, şehre hakim bir tepe üzerinde metruk vaziyette durmaktadır. 4200m.²lik bir alan işgal eden manastırda, kilise, rahip odaları, imaret, şarap imalathanesi, değirmen ve tandır bulunmaktadır. Asvan'da Fatımi mezarlığında Seb'a Seb'in Veli Meşhedi'nin yanısıra çok sayıda kare plânlı veya baldaken tarzlı, kubbeli türbeler vardır. Fatımi şehir surlarından bazı parçalar da mevcut olan Asvan Baraj Gölü'nün kenarında hafif bir yükselti üzerinde yer alan 426h/ 1035m. tarihli Bilal Minaresi bir Fatımi Camii'nden kalmadır.

Luxor, Eski Mısırlılarda Teb olarak isimlendirilen kentin yeni adıdır. Burada iki büyük tapınak vardır. Luxor ve Karnak Tapınakları. Luxor Tapınağı, Amon, Mut ve Khonsu tanrılarına adanmış ve Amenefis III tarafından yaptırılmıştır. Ramses II'nin de ilaveleriyle büyümüş olan yapıda iki avlu, bir hipostil salon, üç kolonlu salon ve pek çok yardımcı oda vardır. Tapınağın girişinde iki tane (biris Paris'tedir) pembe granitten obeliksle oturur vaziyette iki hükümdar heykeli bulunmaktadır. Luxor Tapınağı'nın birinci avlusunda, doğu kolunda Yusuf Ebu'l Haccal el-Uksori tarafından 642 h/1244-45 m. yılında yaptırılmış olan camiden sadece minare orjinal şeklini muhafaza etmektedir. Cizre Ulu Camii'nin minaresinin mimari formunu hatırlatan minare, Mısır'ın güney bölgesinde Eyyübi dönemine işaret eden tek eser olması bakımından da önemlidir.

Luxor'daki Karnak Tapınağı ise Amon adına yapılmış olup M.Ö. 1530'dan başlayarak Roma dönemine kadar çeşitli eklemelere sahne olmuştur. Büyük bir surun içinde 365m. uzunluğundaki tapınakta, ay tanrısı Konshu'ya adanan bir yapı ile kutsal bir göl de bulunmaktadır. Seti I ve Ramses II'ye ait (1300) hipostil salon onaltı sıralı, 134 sütun tarafından taşınır. Merkez koridor 24m. yüksekliğindedir, buradaki sütunların çapı 4m.ye yakındır. Bu sayılar bile tapmağın görkemini yansıtmaktan çok uzaktır. Girişteki sfenksler yolu yeni Krallık döneminden kalmadır.

Luxor'de Nil'in batı yakasında eski Mısır'a ait önemli merkezler vardır. Ramses III'ün Mezar Tapınağı, Amon Tapınağı ile çeşitli salonlardan oluşan Medinet-Habu, oldukça kalın bir surla çevrilmiş durumdadır. Duvarlarında çok çeşitli resimler vardır.

Deir el-Bahri'de kayalara oyulmuş Kraliçe Hatşepsut Tapınağı, taş mimarisi ile büyüleyici bir yapıdır. Tebe Nekropolü olarak isimlendirilen bu bölgede, ayrı ayrı, Krallar Vadisi ve Kraliçeler Vadisi mevcuttur. Krallar Vadisi'nde en ünlüsü Tutankamon'a ait olan altmışın üzerinde kaya mezarı bulunmaktadır. Diğer tarafta ise kraliçelerin kaya mezarları vardır. Merdivenle inilen ve birbiri içinden geçilen birkaç odadan müteşekkil bu mezarların içerisinde, duvarlarda ölümle ilgili tasvirler ve mumyalı cesedin içinde bulunduğu sanduka ile yanında bırakılan şeyler bulunmaktadır.

Burada zikredilen veya zikredilmeyen eski Mısır sanat ve kültürü açısından zengin birçok bölgede uzun yıllardır kazı ve araştırmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu çalışmalarda ortaya çıkarılan birçok kıymetli eser Avrupa'daki büyük müzelerin vitrinlerini zenginleştirmektedir. Bir bölümü de Kahirede'ki Mısır Müzesi'nde sergilenmektedir. Ayrıca Memphis Müzesi, Asvan Müzesi, Luxor Müzesi ve Luxor Tahnid Müzesi bu kültürün eserlerinin teşhir edildiği önemli yerlerdir.

Mısırlılar böylesine kültür zenginliğine sahip bir millet. Bunun da idraki içinde. Krallar Vadisi'nde dolaşırken göze çarpan "Ecdadının Büyüklüğünü (yüceliğini) Düşün" yazan levhayla ne kadar yedibin yıllık geçmişine sahip çıkıyorsa, Kahire Kalesi'nde ve şehir içinde adıyla anılan meydandaki İbrahim Paşa'nın (Mehmet Ali Paşanın oğlu) atlı heykeliyle de o kadar Osmanlıya sahipleniyorlar. Hatta modern Mısır'ın kurucusu olarak Mehmet Ali Paşa'yı kabul ediyorlar. Bu düşünce onlar için bir zaafiyet olmamış, tam tersine Mısır bütçesine önemli bir gelir kaynağı sağlayan turizm için çeşitli ve zengin bir malzeme oluşturmuştur.